प्राक्शास्त्री

द्वितीय वर्ष, चतुर्थ सत्रार्द्ध

पाठ्यांश – ०२ **शास्त्रपरिचयः – साहित्यम्** **अध्ययनांक - 2**

(Course – 02 Total Credits–02)

सूचना - अत्र द्वौ पाठौ कृत्वा बिन्दूनां समावेशः करणीयः

क्रेडिट-1(16 घण्टाः)

1. साहित्यस्य प्रयोजनम्
   - व्युत्पत्तिः
     - ✓ सम्, धा, क्त, ष्यञ् (समो वा हिततयोः)
     - ✓ सह, धा, क्त, ष्यञ् (सहस्य सः)
   - साहित्यशब्दस्यार्थः
     - ✓ वाङ्मयम्
     - ✓ काव्यम् (सर्गबन्धादिरूपम्, मुकुलभट्टस्य श्रीहर्षस्य च मते)
     - ✓ शब्दार्थयोः परस्परस्पर्धा (कुन्तकमते)
     - ✓ शब्दार्थयोः संबन्धः (भामह-भोजराजमते)
   - साहित्यस्य प्रकाराः
     - ✓ श्रव्यम्
     - ✓ दृश्यम्
     - ✓ शास्त्रम्
   - साहित्यस्य प्रयोजनम्
2. श्रव्यस्य उद्भवो विकासश्च
   (वेदे उषःसूक्तादौ सक्तुमिव तितउनेत्यादौ च)
   - उद्भवः
     - ✓ गद्यस्य
     - ✓ पद्यस्य
     - ✓ चम्प्वाः
   - विकासः
     - ✓ गद्यस्य (वासदत्ता, कादम्बरी,हर्षचरितम्, दशकुमारचरितम्, अवन्तीसुन्दरी-कथा, शिवराजविजयम्)कविपरिचयेन सह।
     - ✓ पद्यस्य (रामायणम्, महाभारतम्, लघुत्रयी, वृहत्त्रयी) कविपरिचयेन सह।
     - ✓ चम्प्वाः (नलचम्पूः, चम्पूरामायणम्, सुलोचनामाधवचम्पूः कविपरिचयेन सह)।

3. दृश्यस्य उद्भवो विकासश्च

- उद्भवः (यम-यमीसंवादादौ)
- विकासः (स्वप्नवासवदत्तम्, अभिज्ञानशाकुन्तलम्, मृच्छकटिकम्, उत्तररामचरितम्, मुद्राराक्षसम्, कविपरिचयेन सह)

4. शास्त्रस्य (अलंकारशास्त्रस्य) उद्भवो विकासश्च

- उद्भवः (वेदे)
- नामकरणम्
- विकासः
  - ✓ काव्यालंकारः (भामहः)
  - ✓ काव्यालंकारसारः (उद्भटः)
  - ✓ काव्यादर्शः (दण्डी)
  - ✓ काव्यालंकारसूत्रवृत्तिः (वामनः)
  - ✓ ध्वन्यालोकः (आनन्दवर्धनः)
  - ✓ वक्रोक्तिजीवितम् (कुन्तकः)
  - ✓ व्यक्तिविवेकः (कुन्तकः)
  - ✓ काव्यप्रकाशः (मम्मटः)
  - ✓ साहित्यदर्पणः (विश्वनाथः)
  - ✓ रसगङ्गाधरः (जगन्नाथः)
  - ✓ काव्यालंकारकारिका (रेवाप्रसादद्विवेदी)
  - ✓ अभिराजयशोभूषणम् (अभिराजराजेन्द्रमिश्रः)
  - ✓ अभिनवकाव्यालंकारसूत्रम् (राधवल्लभत्रिपाठी)

    (एतेषामतिसंक्षिप्तः परचयः)

5. शास्त्रस्य (अलंकारशास्त्रस्य) प्रस्थानानि

- रसः
- अलंकारः
- रीतिः
- ध्वनिः
- वक्रोक्तिः
- औचित्यम्
- अनुमितिः (श्रीशङ्कुकः, महिमभट्टः)

6. काव्यस्य प्रयोजन-लक्षण-कारण-प्रकाराः

(शास्त्रदृशा)

- प्रयोजनम्
- लक्षणम्
- कारणम्
- प्रकाराः (ध्वनिः, गुणीभूतव्यङ्ग्यम्, चित्रम्)

7. शब्दार्थशक्तयः
    - वाचकः,वाच्यः, अभिधा
    - वाक्यम्, वाक्यार्थः,तात्पर्यम्
    - लाक्षणिकः, लक्ष्यः, लक्षणा
    - व्यञ्जकः, व्यङ्ग्यः, व्यञ्जना
8. गुणाः
    - लक्षणम्
        - ✓ भरतसम्मतम्
        - ✓ वामनसम्मतम्
        - ✓ दण्डिसम्मतम्
        - ✓ मम्मटसम्मतम्
        - ✓ जगन्नाथसम्मतम्
    - भेदाः
        - ✓ दश
        - ✓ विंशतिः
        - ✓ त्रयः
    - त्रयाणां गुणानां लक्षणम्
        - ✓ माधुर्यस्य
        - ✓ ओजसः
        - ✓ प्रसादस्य
9. रसः
    - लक्षणम्
        - ✓ रससूत्रम्
        - ✓ विभावः
        - ✓ अनुभावः
        - ✓ व्यभिचारी भावः
        - ✓ स्थायी भावः
        - ✓ स्थायी भावो रसः

- रसस्य नव भेदाः (शृङ्गारादयः सोदाहरणा अनुष्टुभि))

10. अलंकारः
    - लक्षणम् (वामन-दण्डि-मम्मटमतेन)
    - गुणाद् अलंकारस्य भेदः
    - भेदः
        - ✓ शब्दालंकारः (सभेदं परिचयसामान्यम् एकमुदाहरणं च)
        - ✓ अर्थालंकारः(सभेदं परिचयसामान्यम् एकमुदाहरणं च)
11. दोषः
    - लक्षणम्
    - भरतसम्मतम्
    - मम्मटसम्मतम्
    - भेदः (एकैकोदाहरणसहितः साहित्यदर्पणानुसारेण)
        - ✓ पदगतः
        - ✓ पदांशगतः
        - ✓ वाक्यगतः
        - ✓ अर्थगतः
        - ✓ रसगतः
12. नाट्यशास्त्रीयाः प्रमुखाः प्रमेयाः
    - नाट्य-लक्षणम्
    - रूपकसंज्ञा
    - दश रूपकाणि (समासेन प्रत्येकं सोदाहरणं साहित्यदर्पणानुसारेण निरूपणीयम्)
    - अष्टादश उपरूपकाणि (समासेन प्रत्येकं सोदाहरणं निरूपणीयम्)
    - अभिनयः
    - नान्दी
    - प्रस्तावना
    - पताकास्थानकम्
    - अर्थप्रकृतिः
    - अवस्थाः सन्धिः
    - अर्थोपक्षेपकाः
13. नायको नायिका च
    - नायकः
        - ✓ लक्षणम्

- ✓ प्रकाराः
  - ✓ नायकगुणाः (शोभादयः)
- नायिका
  - ✓ लक्षणम्
  - ✓ प्रकाराः
  - ✓ नायिकालंकाराः

14. छन्दसः परिचयः
    - व्युत्पत्तिः (चदि-च्छदिधातुभ्याम्)
    - अर्थः
    - उद्भवः
    - विकासः
    - गुरुलघुव्यस्था
    - गणव्यवस्था
    - यतिव्यवस्था
    - भेदः

15. प्रमुखाणि छन्दांसि
    - ✓ आर्या
    - ✓ श्लोकः (अनुष्टुप्)
    - ✓ इन्द्रवज्रा
    - ✓ उपेन्द्रवज्रा
    - ✓ वंशस्थम्
    - ✓ उपजातिः
    - ✓ मालिनी
    - ✓ शिखरिणी
    - ✓ शार्दूलविक्रीडितम्
    - ✓ स्रग्धरा

....